

DOI: 10.21005/pif.2020.43.C-04

THE URBAN DEVELOPMENT AND PRESERVING PLACE IDENTITY AS A RESULT OF EFFECTIVE REVITALISATION OF BARCELONA'S EL RAVAL DISTRICT

ROZWÓJ URBANISTYCZNY I ZACHOWANIE TOŻSAMOŚCI MIEJSCA JAKO EFEKTY SKUTECZNEJ REWITALIZACJI DZIELNICY EL RAVAL W BARCELONIE

Ewa Jarecka - Bidzińska

dr inż. arch. Adiunkt

ORCID: 0000-0002-1289-9784

Wydział Geodezji i Kartografii
Politechniki Warszawskiej
Katedra Gospodarki Przestrzennej i Nauk o Środowisku Przyrodniczym

ABSTRACT

El Raval – part of Ciutat Vella is a successful revitalization example, where cultural development has been introduced into degraded and neglected neighborhood. Cultural institutions: MACBA, CCCB and Maritime Museum have released its tourism potential. New public spaces La Rambla del Raval and Angel's Square are socially vital and consequently initiate social relations. As a result, Barcelona "regained" its historical but previously degraded city center - Ciutat Vella. The main objective is to identify: "What has made the El Raval revitalization program so successful?". On-site researches in Barcelona's El Raval district provided the primary source of knowledge.

Key words: El Raval, Barcelona, Ciutat Vella, place identity, public – space, urban development.

STRESZCZENIE

Dzielnica El Raval w Ciutat Vella stanowi przykład skutecznej rewitalizacji poprzez wprowadzenie funkcji kultury w zdegradowany obszar. Nowe przestrzenie publiczne przykładowo La Rambla del Raval i Plac Aniołów koncentrują życie społeczne i sprzyjają budowaniu relacji międzyludzkich. Instytucje kultury MACBA, CCCB i Muzeum Maritime stanowią atrakcje turystyczne o znaczeniu międzynarodowym. W efekcie Barcelona "odzyskała" historyczne i uprzednio zdegradowane centrum miasta - Ciutat Vella. Głównym celem badań jest określenie, co zdecydowało o sukcesie programu rewitalizacji w El Raval. Badania na miejscu w dzielnicy El Raval w Barcelonie stanowiły element wyjściowy do dalszych rozważań.

Słowa kluczowe: El Raval, Barcelona, Ciutat Vella, tożsamość miejsca, przestrzeń publiczna, rozwój urbanistyczny.

1. INTRODUCTION

El Raval is in the central part of Barcelona (Fig. 1) and with the other district - Barri Gothic represents densely (Fig. 2) populated "heart of the city". Up to the 19th century, the city of Barcelona was surrounded by a ring of medieval walls, which limited its development. Further expansion was possible after demolition of most of its fortifications. Part which survived is situated along with the medieval city gate in El Raval. In 1858 the City Council of Barcelona created for neighboring El Raval areas an expansion project drawn up by Ildefonso Cerda. Historic border and axis between medieval districts: El Raval and Barri Gothic are the famous La Rambla (Fig. 1) - the Barcelona promenade that leads from Catalan Square to the port. The extension of this boulevard is the contemporary Rambla del Mar (1990-1995, architect de Helio Piñón y Albert Viaplana) - entering Port Vell (Fig. 1) and continuing into the recently opened buildings: Aquarium de Barcelona and popular shopping center - Maremagnum. Selected areas of El Raval are very popular tourist destinations, although large part of district contrasts with its commercial reality, where are crimes and social pathologies. Most of buildings in El Raval are historical and do not exceed five storeys. Many of Raval's streets are medieval, very narrow. Therefore, dark alleys, not reached by the light, dark and dangerous are degraded neighborhood. However, all Raval's plazas - public spaces are very socially vital and authentic. They consist of social integration areas, playgrounds, beer gardens and details drinking fountains, benches and greenery. Characteristic in urban tissue of the El Raval are new effects of revitalization: Angels Square next to MACBA and Rambla del Raval (Fig. 2). These are the only large courtyard and boulevard in the district. They offer space in intensive development and potential for usage: festivals, cultural and sport events, social gatherings, rest and recreation.

Fig. 1. El Raval, bird's eye view above the port, Maritime Museum in the front, (Barcelona, 2017). Source: author
Ryc. 1. El Raval, widok z lotu ptaka, Maritime Museum in na przodzie, (Barcelona, 2017). Źródło: autor

Fig. 2. El Raval – new Rambla del Raval, (Barcelona, 2017). Source: author
Ryc. 2. El Raval – nowa Rambla del Raval, (Barcelona, 2017). Źródło: autor

The northern and southern sides of the district contrast with each other and boundary between them is street Carrer de l'Hospital that runs perpendicular from La Rambla to Plaça del Pedró, then turns into the street Sant Antoni Abad that cross with Ronda de Sant Pau. The northern part of El Raval is adjacent to the University Square (Plaza Universitat) and concentrate important science and culture complexes: three university campuses, the Catalan National Library (Fig. 4) (was founded in 1926. adapted from the former Hospital de la Santa Creu and Sant Pau complex built in the early 15th century), the MACBA (Barcelona Museum of Contemporary Art, complex of: the adapted Convent dels Angels and new building – architect R. Meier), the CCCB (Centre de Cultura Contemporània de Barcelona – adapted complex Casa de la Caritat de Barcelona) and the La Boqueria market. This part of the district is richer, with a stronger gentrification. The southern part of the district, which is closer to the port, is clearly poorer and more postindustrial. There is higher number of immigrants, modest shops and services, directed to lower social class. Tourists are visit-

ing only well-known attractions: Maritime Museum (Fig. 1) (adapted old Catalan docks - Drassanes Reials de Barcelona – constructed in 13th century outside of city walls), Guell Palace, Santa Monica Art Center, Rambla del Raval (Fig. 2) Filmoteca and urban sculpture - Raval Cat. The combination of historical and contemporary buildings is harmonious and does not interfere the landscape of El Raval.

2. RESEARCH OBJECTIVE AND METHODOLOGY

The main aim of the research is to define - What has made the revitalization program of the El Raval so successful? As a result of the revitalization of Ciutat Vella in Barcelona, of which El Raval is a part, the city "recovered" in functional, spatial, social and economic terms the historical and previously degraded city center. It has become an attractor for other services with the following functions: culture, education and tourism. El Raval has great potential and is constantly changing, providing examples of interesting urban and planning solutions that deserve further investigation. The author wants to use the knowledge acquired during local research in El Raval. Topic was presented on conference *Geografia i Gospodarka Przestrzenna w badaniach Młodych Naukowców - stan obecny i wyzwania przyszłości* organized by Jagiellonian University in 2017. In addition, the analysis focuses on the main problems and achievements that have been encountered during the El Raval revitalization process. That is an introduction to the future analysis of the implementation chance in Poland.

The methods and applied researches were divided into two phases: analyzes and diagnoses applied before on-site researches and those made in place - El Raval. Research methods of first phase, included among the others: empirical - searching, collecting and studying literature of the subject and analysis of plans, archival, descriptive, statistic data and documentary sources. This led to gain knowledge and understand spatial-functional relations and economic and social situation of El Raval. The second phase's methods included: observation, photographic documentation and research. The second phase of researches allowed to verify the initial assessment of El Raval's problems.

3. IDENTITY OF THE DISTRICT – HISTORY, ARCHITECTURE, URBAN CONTEXT AND SOCIETY

The history of the district enables us to understand problems and its genesis. El Raval has been a harbor district for a long time, formerly an extremely degraded. Javier Ramos, Professor of Public Policy at the Department of Social and Political Science wrote about first settlements on this land: *The last works carried out in this district of Barcelona have allowed archaeologists to discover highly important remains that go back to Neolithic times. The first farmers and pastors who settled in what is now the Raval came from the Near East along the Mediterranean coast and settled here around 5500 BC.* (Ramos J., 2014) El Raval origins of city structure medieval development date back to the 10th century, when the first buildings and the monastery of Sant Pau del Camp were erected. Prior to the fourteenth century the Raval was only an open field with cultivated land encompassing Barcelona. The unstoppable growth of the city formed El Raval into a diamond-shaped space between tree belts of walls. In the 14th century there was an epidemic of black death in El Raval. That killed 10 000 people in the city - 25 % of population. Epidemic was caused by several different strains, including bacterium carried by rat's fleas, which probably arrived on trading ships from Central Asia to Europe. In the 16th century, there was an intense development of functions such as churches, monasteries, hospitals as an outbreak of the Black Death. A turn of the XIX / XX century was time of an industrial revolution, an influx of people, an intensification of development, deteriorating living conditions, and a burdensome factory. Ch. Ingresso wrote: *... it was in the 19th century that Catalonia was the factory of Spain, gaining a leading position in the country of textiles and domestic commerce. Opportunity to use steam for manufacturing purposes caused the Raval to become the city's industrial zone.* (Ingresso Ch., 2011) Due to pollution and density has become extremely difficult for residents.

In the second half of the 19th century, new standards of city development were implemented, while the middle-class community left the district seeking a better quality of life in the Barcelona. Other districts in neighborhood of El Raval were built consistently for the next dozens of years, according to the I. Cerda's project. The urban layout of El Raval contrasts with the described neighborhoods: Eixample, Sant Antoni and La Sagrada Familia, where there is a regular grid of streets. I. Cerda's project established a street network of 20m wide, where the city blocks are 113.3 / 113.3m and at crossroads are squares. A clear grid of this plan is an important element of identity and beauty most of Barcelona. El Raval has a distinct character and can be seen not only from a human perspective, but also from many viewpoints in neighboring districts such as hills, church towers or cable cars. The urban structure is different, same as experience of space, while entering to a large square from a narrow alley or gate.

Moreover, feeling of confusion in front of monumental buildings, on big arteries and huge squares of new Barcelona's districts disappears in El Raval with a feeling of being familiar – human scale. Walking distance and limited vehicular traffic result with rich multi-sensual perception of space. Beauty of El Raval are places: narrow streets, without crowds, relatively silent and peaceful, shelter in a shadow of medieval walls during a heat, intimate city squares. Unique genius loci El Raval represents its potential, where tourists are mixed with inhabitants. El Raval offers more than just culture and luxury shops, it is a deep experience of another reality and an opportunity to understand it. El Raval diversity explains J. Jacobs theory: *People gathered in clusters on the size and density of cities can be regarded as something positive and useful, because they are an incredible source of life. The small area exhibits great differences in wealth and opportunities, many of which are exceptional and unique - for this reason even more valuable.* (Jacobs J., 1961, p.231)

Fig. 3. MACBA, El Raval (Barcelona, 2017). Source: author
Ryc. 3. MACBA, El Raval (Barcelona, 2017). Źródło: autor

Fig. 4. Placa de Sant Joseph between National Catalan Library and La Boqueria Market, El Raval, (Barcelona, 2017). Source: author

Ryc. 4. Placa de Sant Joseph między National Catalan Library i La Boqueria Market, El Raval, (Barcelona, 2017). Źródło: autor

At the beginning of the 20th century, a confiscation of church property took place, leaving many buildings abandoned. It radically changed the urban landscape of the neighborhood. Where previously monasteries, such as Sant Joseph, were adopted into established food markets, such as famous La Boqueria. In 1970 there was a fall of industry, economic crisis, increase of unemployment, resulting with fall of Francisco Franco's dictatorship in 1975. Renewal programs were launched and a "Barcelona Model" was established based on social participation. There was prepared Comprehensive Plan of Barcelona - PERI local urban projects for many districts (El Raval, Santa Caterina, La Ribera, La Barceloneta, La Mercè). PERI - Plan Especial de Reforma Integral was the special plans for local reforms. The project was managed by the City of Barcelona through a public-private consortium - Promoció de Ciutat Vella. There were made 40 new public utility buildings including: culture centers, libraries, day nurseries, nursing homes, schools, senior homes.

110,000 m² of land converted into public space (61%), housing (24%) and infrastructure (15%). The revitalization assumed: purchase of former brownfield areas in Ciutat Vella 1988-98, construction of high-quality public spaces and concentration of culture, science, trade and services. In 1986, an additional document was created, called ARI - the Area of Integral Rehabilitation (Area de rehabilitació integrada). A significant impact for the development of the Barcelona was organization of Summer Olympics in 1992. The event strengthened the process of revitalization in the city. Many of the monastic buildings abandoned at the beginning of the 20th century, were adapted into a new function only as a result of contemporary revitalization. Examples are complexes: MACBA (Fig. 3), CCCB, Arts Santa Mònica and Maritime Museum. The district is popular tourist's area, which offers a wealth of variety cultural attractions as well as a wide range of available hotels and restaurants.

El Raval had one of the highest population densities (941 inhabitants per ha), El Gothic (454), Ciutat Vella (775). It is still estimated that almost half of the district residents are immigrants. People mainly come from: Pakistan (22,6% according to statistics data 2015), Philippines, Morocco, Romania, Senegal, Ghana, Nigeria, China, Central and Eastern Europe. Neighborhood is diversified and represents its identity. Many side - local streets of southern El Raval daily reveal and generate visible: pathologies, poverty, degradation, sadness, hopelessness and fear. Agnieszka Sarzyńska writer and resident of El Raval describes district as follows: *Raval is not Spain, is not Catalunya and is not Barcelona. This is a city in the city. I am an immigrant living among immigrants. My neighborhood is the hybrid of Africa, Asia, South America and Central and Eastern Europe.* (Sarzyńska A., 2017, p. 13) In 2015 El Raval had the largest number of inhabitants in all districts of Ciutat Vella, and almost half of the population in the Old Town: El Gothic 15.269 - 15.2%, La Barceloneta 15.036 - 15%, others - 22.3% (Pla de Desenvolupament Econòmic de Ciutat Vella 2016-2021). Despite cultural differences, inhabitants act together. Analysis of statistic data on the distribution of non-profit organizations and associations in Ciutat Vella in the year 2015 has shown that the highest percentage - 35.3% is in El Raval and El Gotic (30.5%), La Barceloneta (only 8.6%), Sant Pere, Santa Caterina, La Ribera (25.6%). Residents are active - they have created the *Tot Raval* association, in which NGOs and entrepreneurs cooperate for El Raval. Diane-Gabrielle Tremblay and Angelo Battaglia (2012) wrote: *El Raval has consolidated its clustering dimension as well as its territorial configuration of cultural centrality but is still building a new networking and clustering synergy based on evolved cultural district, in which local actors play a role in co-operation and collaboration to achieve an integrated cultural change. The synergy between local stakeholders and the community is a fundamental factor in order to develop an evolved cultural district as well as to increase creative models of territorial development.* Brady Collins (specializing in spatial justice and cultural planning) from UCLA's Department of Urban Planning wrote, *that the strength of EL Raval potential is in diversity, where immigrants and lower social classes have right to voice and participate, what result joint action creating a strong brand.* (Collins B., 2016)

The charm of El Raval is quite different than the other districts - in the north there is: academic life, creative community, magical and inspirational places, small boutiques, cafes, beer gardens, beautiful buildings of historic monasteries, medieval courtyards of sacred complexes adapted for libraries, places of contemplation, renovated quarter frontages, narrow romantic, intimate streets and alleys that let the lovers escape from a crowd and noise of the city. This part of EL Raval is a tourist area and a place which is not only passed by, but also allow people to enjoy a moment. Beauty of the southern part of EL Raval is authentic society: families with children, physical workers, immigrants, homeless, often elderly and sick people who are main actors of a public spaces. It gives us an impression that we have a real idea about living in Barcelona. We are not just a tourist, but also an observer of relations between a resident and his home, work, school and society. The medieval part of the district is characterized by churches, walls, gate and old docks, which reflect the old maritime power of the city and the harbor the heritage. We are witnessing on existence of an area where natural urban life remains unchanged despite revitalization is. Maria Matos Silva wrote: *Only recently, people realized that tourists don't go to Barcelona to visit its museums and concert halls - which have no tradition and no collection similar to other counterparts in European capitals - but for the city's public space and the environment they offer.* (Matos Silva M., tutor: Costa J.P., 2011)

4. DEVELOPMENT OF EL RAVAL

El Raval is a district in which material and intangible heritage has become a basis for economic development. This revitalization is based on strong identity and social participation and that is *the key* to Barcelona's success. The renewal process was radical, intensive and on a large scale. Multi-functional objects were created not only in an adapted former monastic building, but also some degraded urban tissue was demolished to replace it with erected new ones. Operations did not concern one or two buildings, they had citywide character, and the renewal interference occurred in several previously problematic zones. El Raval depicts a thought of J. Jacob: *In the district must be contiguous buildings of different ages and condition, including sufficiently large number of old buildings.* (Jacobs J., 1961, p.199) Historical and valuable architecture, which was deserted for decades and fallen into ruin has been used, saved from destruction and oblivion. In this way magical and spiritual sacred places form the scenery for contemporary art installations and desirable contemplation or meditation. Port docks expose to the world a rich multimedia exhibition on the knowledge of the sea and the power of the Spanish Empire of colonial era and the collection of ships and vessels. By visiting the Maritime Museum, we can imagine a power of the largest empire in a history, *called the empire on which the sun never sets* (World Heritage Encyclopedia, 2016). The phrase has been used with variations to describe certain global empires that were so extensive that there was always at least one part of their territory that was in daylight. It was originally used for the Spanish Empire, mainly in the 16th and 17th centuries. The spatial qualities of El Raval historical substance is one of the biggest district advantages.

The construction of new cultural buildings in a degraded area was a catalyst for good change. J. Jacobs wrote: *It is not easy to reconcile the high density and the large variety of buildings, but we should try.* (Jacobs J., 1961, p.225) The first investments were treated as incentives for the following ones. In this way, not only cultural functions but also education and training were created: three university campuses, Campus del Raval UB - Humanities Campus - University of Catalonia, Central University, Ramon Llull University, Liceu Conservatori, School of Classical and Maoistic Medicine, Center for Decorative Arts Promotion, CIPFP Misericón de Valencia - educational complex, BaM - non-profit association. M. Gyurkovich (2015) wrote: *Nowadays that the globally valid spatial model of a modern city, is derived from the rich tradition of the European city structure, the authenticity of preserved heritage of our continent may be a significant advantage in the global competition between metropolises.(...) Many of today's hybrid cultural projects are formed on the basis of the historic structures, an element of the broader urban strategies, related to the protection of heritage and city promotion.(...) Valuable historical structures and complexes located in the diversified tissue of European cities make them unique, bear witness to the historical transformations, create the identity of a place.* The issues of cultural heritage, history, sustainable development and spatial changes of the El Raval district have been described in many publications, including (Roberts, D. 2019), (Aibar E. & Bijker W. 2017), (Bernis J. 2001), (Geography fieldwork.com 2019), (Mària M. & Salvadó N. 2017), (Scarnato A. 2014). Diane-Gabrielle Tremblay and Angelo Battaglia (2012) wrote: *El Raval seems to characterize the emergence of cultural and creative quarters, in which different actors play a fundamental role of transforming a depressed area into a new cultural cluster. Although, we can observe an intensive clustering concentration in the Raval, it may be interesting to clarify the authentic role of actors in the area and the ranking of connections of the cluster.* Undoubtedly, the Raval's community is the most important element of identity and the main element of positive change. Residents - space users reveal the complexity of places and their relations.

Urban spaces are full of life not only during the tourist season and at the museum's opening hours, but also at night, in the morning and in the winter season. Services and trade offer are not only directed to the well-off consumers but also to lower and middle-class. Public spaces attract not only tourists like the famous La Rambla, but also residents such as older people, families or young people practicing sports. The local market La Boqueria (Fig. 4) supplies not only products for tourists: sweets, nuts, fresh fruits and vegetables, but also regional raw products such as fish, meat, seafood, eggs, vegetables that require heat treatment. The development of the district included the renewal of traditional trade, which is one of the biggest tourist attractions of Barcelona. After 1991, a regeneration market was introduced under the new market model, including: renovation, new

services such as home delivery, WIFI, new multi-station garage, card payment, mobile phone application, promotion in the media, events. In 2005, place received the Great Public Market Award as one of the best traditional markets in Europe from the Project for Public Spaces (PPS), which is a nonprofit planning, design and educational organization dedicated to helping people create and sustain public spaces that build stronger community.

Ciutat Vella with El Raval is an example of sustainable development, where knowledge economy is an important asset. In the field of advanced services and industry, Old Town features a remarkable dynamism. In one of the latest publications by many authors on the topic *El Raval How to Enhance the Future of Urban Environments Through Smart Sustainable Urban Infrastructures?* (Al-Saffar M., Bathsha A., Chang C. H ... 2019) the characteristics of El Raval and the possibilities of implementing innovative solutions, advanced technologies of smart cities, including social participation, were described. During the period 2001-2010, Ciutat Vella experienced a 28.8% growth in activity in these sectors, exceeded Barcelona's average by 5.3%. (Bcn Creative Metropolis, Urban Knowledge and Innovation Report and Maps of Barcelona 2011) Catalonia after 2000 reached GDP levels above the EU average and significantly higher than the national average. Reports ETOA, 2006: 11 (European Tourist Association) emphasize that it is not possible to indicate the cause - effect relation between the organization of the Olympic Games and the development of the tourism sector. The impact is due to the overall development of the tourism sector in Europe and a natural trend that would also occur without the organization of the Olympic Games. Decisive factor for success is a consistent, multi-annual strategic approach, where synergies are sought between the various elements. The Ciutat Vella area was also located outside of Olympic venues. This suggests that the strongest and dominant significance for El Raval's economic development was a consistent spatial policy and revitalization projects.

Pau Serra del Pozo (2012) believes that immigrant businesses also contribute to revitalization of the district. He observes an analogy between number of non-EU residents and number of services provided by immigrants in a selected area of the district. *Ethnic businesses in El Raval, however, consist only of shops and services that cater for a co ethnic clientele, like halal butchers, internet cafes and call centers, kebab restaurants, Afro- Latino hairdressers, but also grocers, greengrocers, craft shops, bars and restaurants.* Pau Serra del Pozo notes the relation between nature of services and the demographic structure. Statistic data confirm this idea - the long-term unemployment rate for all unemployed in 2016 is El Raval (38.5%), EL Gothic (39.5%), La Barceloneta (45.4%), Ciutat Vella (40%) (Pla de Desenvolupament Econòmic de Ciutat Vella 2016-2021). It is complementary with J. Jacobs thoughts about dependence between the age and condition of buildings and their potential. *A good mix of old buildings must remain. They will become a shelter for valuable mid - low and unprofitable activities.* (Jacobs J., 1961r.)

As a result of revitalization, new private services have emerged in a tourism, culture and education sectors. This has given new jobs, mainly in small services and trades sectors. Percentage of tourism services in total services in the district: El Raval (40.3%), EL Gothic (35.4%), La Barceloneta (12.0%). One of the largest was the percentage of people in working age 16-64 in the general population of Ciutat Vella (2015): El Raval (74.3%), EL Gothic (76.4%), La Barceloneta (71.1%). Annual variation of unemployment in 2015: El Raval (-11.7%), EL Gothic (13.9%), La Barceloneta (-8.5%), Ciutat Vella (-10.9%) (Pla de Desenvolupament Econòmic de Ciutat Vella 2016-2021). Increased district income, an importance of its authority and investment opportunities. A small number of network stores, no large-scale supermarkets or shopping centers protects traditional trade and small businesses. J. Jacobs was entirely convinced that traditional compact and small-scale urban structure is highly valuable value: *Crossing streets and short quarters are valuable because they allow intricate interactions. Just like the mix of functions, street network density effectively fosters diversity - makes the neighborhood work well.* (Jacobs J., 1961r.)

The middle class was involved in activities for the district, branded and counteracted stigmatization. Demand for services of higher education or health care has increased. Life expectancy in the Ciutat Vella area in 2013 was like EL Raval (80.3) and EL Gotic (81.3), La Barceloneta (80.4), in Barcelona was 83.4. Property prices have also risen, which has contributed to gentrification. The scale of this process is however much lower than in other districts such as Barri Gothic and does

not endangers local identity. The authorities of the city, in order to counteract the displacement of the social poverty boundaries, introduced a rent regulation in the second half of 2017. *The example of the revitalization of El Raval in Barcelona discussed above demonstrates that thanks to the combination of public and private actions, adopting a long-term strategy of development and protection of the historical urban substance, it is possible to succeed.* (Gyurkovich M., 2015) J. Jacobs also appreciated the city diversity with words: *Streets and districts whose basic functions are well mixed and which generate urban diversity should be clearly appreciated.* (Jacobs J., 1961r.)

5. SUMMARY

Currently, El Raval is undoubtedly one of the best examples of revitalization in Europe. The district, through introduction of a new public spaces, as well as functions not only related to culture and science, but also related to social assistance, has regained *urban life*. Courageous planning decisions regarding changes in the urban structure, provide a more hygienic living conditions and a place of social integration for residents. Cultural facilities such as MACBA and CCCB and universities have introduced new behavioral standards to the area. New consumers have appeared with services and trade oriented to them. Protection of local demographic structure and still present characteristic of El Raval as a multicultural community is an important element of identity, which creates a strong, diversified and an interesting image of the old port district.

El Raval's revitalization was effective, while preserving its cultural heritage and leaving indigenous habitants. Main result of this renewal was pronounced economic growth, maintaining a distinctive identity and a relatively low level of gentrification. In contrast is an unsuccessful example of revitalization, where the social identity is lost in a close neighboring district of Gothic Quarter. Area of beer gardens and services directed to tourist's domination. It is difficult to meet residents at the streets. Medieval basilica of Santa Maria del Pi is usually empty inside (beyond the masses) while the crowd is around. Revitalization process in El Raval was intense and on a large scale, so the effect was achieved. Decentralization of program management, involvement of many associations and organizations has contributed to the improved social participation and determined effective operation. Active community and the Barcelona Model based on participation gave rise to successful renewal process. Revitalization of El Raval combined: a renovation of urban structure, an economic growth and a social welfare. All with the preservation of social and historical diversity, cultural heritage, individual, unique character and beauty of the city.

Author conclusion is that the success of El Raval renewal was based on the analogy between El Raval's potential and J. Jacobs's theory of revitalization. American town-planner and architect believed that actual regeneration of a poor district required that enough people to be attached to the neighborhood, who wanted to remain there not only for sentimental reasons but also because of benefits. (Jacobs J., 1961r.) El Raval residents are extremely entrepreneurial, they run a lot of shops and services, which are also key derives of renewal. Quality of education services or health care has increased, and many families have decided not to move. The family income available in Ciutat Vella, according to the latest data, is about 80% of the average in Barcelona - which can be described as a mid-level. District authorities have introduced regulated rents in order to prevent gentrification. The annual population decline (2015) is also one of the lowest El Raval (-1, 76%), El Gothic (-4.03). In Ciutat Vella it is (-2.01%). Academic environments are eager to choose a neighborhood because they are in close distance to university campuses, libraries and bars. El Raval will preserve its character if it retains residents. This is a great challenge and rarely achievable. El Raval has the values and potential to challenge the task of effective revitalization in a multi-plane sense. It is determined by adequate population density, large number of historical buildings mixed with modern ones, attractive urban spaces, small quarters, human scale streets, various functions and a wide range of services. Achievements of El Raval revitalization should be future analyzed for implementation purpose.

ROZWÓJ URBANISTYCZNY I ZACHOWANIE TOŻSAMOŚCI MIEJSCA JAKO EFEKTY SKUTECZNEJ REWITALIZACJI DZIELNICY EL RAVAL W BARCELONIE

1. WPROWADZENIE

El Raval (ryc. 1) wraz z dzielnicą - Barri Gothic (ryc. 2) leżą w centralnej części Barcelony stanowiąc gęsto zaludnione „serce miasta”. Najważniejszym elementem w historycznej strukturze Barcelony do XIX w. były fortyfikacje średniowieczne, które ograniczały jego rozwój. Dalsza rozbudowa miasta była możliwa po wyburzeniu większości umocnień, których część przetrwała wraz ze średniowieczną bramą miejską właśnie w El Raval. W odpowiedzi na trudne warunki bytowe, w 1858 r. Rada Miejska Barcelony stworzyła dla sąsiednich obszarów El Raval projekt rozbudowy autorstwa Ildefonsa Cerda, co wyraźnie kontrastuje urbanistycznie z historyczną zabudową. Charakterystyczna granica i oś między El Raval i Barri Gothic to słynna La Rambla (ryc. 1) - barcelońska promenada, która prowadzi z Placu Katalońskiego do portu. Przedłużeniem tego bulwaru jest współczesna Rambla del Mar (1990-1995, architekt de Helio Piñón y Albert Viaplana) - wchodząca do Port Vell (ryc. 1) i dalej do nowych budynków: Aquarium de Barcelona i popularnego centrum handlowego - Maremagnum.

Wybrane obszary El Raval są bardzo popularnymi kierunkami turystycznymi, choć nadal występują kontrasty komercyjnej rzeczywistości oraz świata przestępczości i patologii społecznych. Większość budynków jest historyczna i nie przekracza pięciu kondygnacji. Wiele ulic Raval ma średniowieczną strukturę urbanistyczną i wąski przekrój. Do ciemnych zaułków nie dociera światło, co tworzy ciemne, niebezpieczne i wciąż zdegradowane okolice. Jednak wszystkie większe przestrzenie publiczne Raval są bardzo ożywione i autentyczne. Składają się z obszarów integracji społecznej, placów zabaw, ogródków piwnych oraz detali takich jak: fontanny, ławki i zieleń. Charakterystyczne dla tkanki urbanistycznej El Raval są nowe efekty rewitalizacji Plac Aniołów przy MACBA i Rambla del Raval (ryc. 2). To jedyne duże dziedzińce i bulwary w dzielnicy. Oferują one intensywnie zagospodarowaną przestrzeń i mnogie możliwości wykorzystania: festiwali, imprez kulturalnych i sportowych, spotkań towarzyskich, wypoczynku i rekreacji.

Północne i południowe części dzielnicy kontrastują ze sobą, a granica między nimi to ulica Carrer de l'Hospital, która biegnie prostopadle z La Rambla do Plaça del Pedró, a następnie skręca w ulicę Sant Antoni Abad, która krzyżuje się z Ronda de Sant Pau. Północna część El Raval sąsiaduje z Placem Uniwersyteckim (Plaza Universitat) i skupia ważne kompleksy naukowe i kulturalne: trzy kampusy uniwersyteckie, Katalońską Bibliotekę Narodową (ryc. 4) (została założona w 1926 r. zaadaptowana z dawnego Hospital de la Kompleks Santa Creu i Sant Pau zbudowanego na początku XV wieku), MACBA (Muzeum Sztuki Współczesnej w Barcelonie, zespół: adaptowanego Convent dels Angels i nowy budynek - architekt R. Meier), CCCB (Centre de Cultura Contemporània de Barcelona - zaadaptowany kompleks Casa de la Caritat de Barcelona) oraz targu La Boqueria. Ta część dzielnicy jest bogatsza z silniejszą gentryfikacją. Położona bliżej portu południowa część dzielnicy jest wyraźnie uboższa i bardziej postindustrialna. Wśród mieszkańców dominują imigranci, a wśród struktury funkcjonalnej skromne sklepy i usługi kierowane do niższych warstw społecznych. Turyści odwiedzają tylko znane atrakcje: Muzeum Morskie (ryc. 1) (zaadaptowane stare katalońskie doki - Drassanes Reials de Barcelona - zbudowane w XIII wieku poza murami miasta), Pałac Guell, Centrum Sztuki Santa Monica, Rambla del Raval (Ryc. 2), Filtoteca, oraz rzeźbę miejską - Raval Cat. Połączenie historycznej i współczesnej zabudowy jest harmonijne i nie ingeruje w krajobraz El Raval.

2. CEL BADAŃ I METODOLOGIA

Głównym celem badań jest określenie - Co sprawiło, że program rewitalizacji El Raval był tak skuteczny? W wyniku rewitalizacji Ciutat Vella w Barcelonie (częścią jest El Raval) odzyskano wcześniej zdegradowane centrum miasta. Stało się atrakcją i lokalizacją dla innych usług: kulturalnych, szkolnictwa i turystycznych. El Raval ma ogromny potencjał i ciągle się zmienia, dostarczając przy-

kładów interesujących rozwiązań urbanistycznych i planistycznych, które zasługują na dalsze zbadanie. Autorka chce wykorzystać wiedzę zdobytą podczas lokalnych badań w El Raval. Temat był prezentowany na konferencji Geografia i Gospodarka Przestrzenna w badaniach Młodych Naukowców - stan obecny i wyzwania przyszłości, zorganizowanej przez Uniwersytet Jagielloński w 2017 r. Ponadto w analizie skoncentrowano się na głównych problemach i osiągnięciach w procesie rewitalizacji El Raval. To wstęp do przyszej analizy szans wdrożeniowych w Polsce.

Metody i badania stosowane podzielono na dwie fazy: analizy i diagnozy przed badaniami lokalnymi oraz wykonywane w terenie - El Raval. Metody badawcze pierwszego etapu obejmowały m.in.: empiryczne - przeszukiwanie, gromadzenie i studiowanie literatury przedmiotu oraz analizę planów, źródeł archiwalnych, opisowych, statystycznych i dokumentacji. Pomogło to zdobyć wiedzę i zrozumieć relacje przestrzenno-funkcjonalne oraz sytuację gospodarczą i społeczną El Raval. Metody drugiej fazy obejmowały: obserwację, dokumentację fotograficzną i badania. Druga faza badań pozwoliła na weryfikację: wstępnej oceny problemów El Raval oraz klarowności, poprawności założeń i wstępnych wniosków.

3. TOŻSAMOŚĆ DZIELNICY

– HISTORIA, ARCHITEKTURA, KONTEKST URBANISTYCZNY I SPOŁECZNOŚĆ

Historia dzielnicy pozwala zrozumieć problemy i ich genezę. El Raval przez długi czas była dzielnicą portową, dawniej bardzo zdegradowaną. Javier Ramos napisał o pierwszych osadach na tej ziemi: *Ostatnie prace przeprowadzone w tej dzielnicy Barcelony pozwoliły archeologom odkryć niezwykle ważne pozostałości, które sięgają czasów neolitu. Pierwsi rolnicy i pastorzy, którzy osiedlili się na terenach dzisiejszego Raval, przybyli z Bliskiego Wschodu wzdłuż wybrzeża Morza Śródziemnego i osiedlili się tutaj około 5500 roku pne.* (Ramos J., 2014) Początki średniowiecznej zabudowy miasta El Raval sięgają X wieku, kiedy to wzniesiono pierwsze budynki i klasztor Sant Pau del Camp. Przed XIV wiekiem Raval był jedynie otwartym polem z ziemią uprawną obejmującą Barcelonę. Niepowstrzymany rozwój miasta uformował Raval w romboidalną przestrzeń. W XIV wieku miała miejsce epidemia czarnej śmierci. To zabiło 10 000 ludzi w mieście - 25 % populacji. Epidemii spowodowała bakterie m.in. przenoszone przez pchły szczurze, które prawdopodobnie przybyły na statkach handlowych z Azji Środkowej do Europy. W XVI wieku nastąpił intensywny rozwój funkcji takich jak kościoły, klasztory, szpitale jako efekt wybuchu epidemii. Przełom XIX / XX w. to czas rewolucji przemysłowej, napływu ludności, intensyfikacji rozwoju, pogarszających się warunków życia i uciążliwej fabryki. Ch. Ingresso napisał: *... to w XIX wieku Catalonia była fabryką Hiszpanii, zdobywając wiodącą pozycję w kraju tekstyliów i krajowego handlu. Możliwość wykorzystania pary do celów produkcyjnych spowodowała, że Raval stał się strefą przemysłową miasta.* (Ingresso Ch., 2011) Z powodu zanieczyszczenia i gęstości stał się niezwykle uciążliwy dla mieszkańców.

W drugiej połowie XIX wieku wprowadzono nowe standardy rozwoju miasta, a społeczność mieszczańska opuściła dzielnicę w poszukiwaniu lepszej jakości życia. Inne dzielnice w sąsiedztwie El Raval były budowane konsekwentnie przez następne kilkadziesiąt lat, zgodnie z projektem I. Cerdy. Układ urbanistyczny El Raval kontrastuje z sąsiednimi dzielnicami: Eixample, Sant Antoni i La Sagrada Família, gdzie jest regularna siatka ulic. Projekt I. Cerdy zakłada sieć ulic o szerokości 20 m, w której bloki miejskie mają wymiary 113,3 / 113,3 m, a na skrzyżowaniu znajdują się place. Wyrażna siatka tego planu to ważny element tożsamości i piękna większości Barcelony. El Raval ma odrębny charakter i można go zobaczyć nie tylko z ludzkiej perspektywy, ale także z wielu punktów widokowych w sąsiednich dzielnicach, takich jak wzgórza, wieże kościelne czy kolejki linowe. Przede wszystkim struktura urbanistyczna jest inna i doświadczenie przestrzeni, kiedy wchodzimy na duży plac z wąskiej alei lub bramy. Odczucie przytłoczenia przed monumentalnymi budynkami, dużymi arteriami i ogromnymi placami nowych dzielnic Barcelony znika w El Raval z poczuciem znajomości - ludzkiej skali, gdzie odległości są dostępne w dystansie pieszym. Wielozmysłowe postrzeganie przestrzeni jest dużo łatwiejsze, gdy ruch kołowy na ulicach jest ograniczony. Piękno El Raval to miejsca z duszą: wąskie uliczki, bez tłumów, stosunkowo ciche i spokojne, schronienie w cieniu średniowiecznych murów podczas upału i kameralne place miejskie. Unikalny genius loci El Raval reprezentuje jego potencjał, w którym turyści mieszkają się z mieszkań-

cami dobrze znającymi dzielnicę. El Raval to nie tylko kultura i luksusowe sklepy, to głębokie przeżycie innej rzeczywistości i możliwość jej zrozumienia. Różnorodność El Raval wyjaśnia teorię J. Jacobs: *Ludzi skupionych w skupiskach dotyczących wielkości i gęstości miast można uznać za coś pozytywnego i pożytecznego, ponieważ są niesamowitym źródłem życia. Niewielki obszar wykazuje duże różnice w bogactwie i możliwościach, z których wiele jest wyjątkowych i niepowtarzalnych - z tego powodu jest jeszcze cenniejszy.* (Jacobs J., 1961, s.231)

Na początku XX wieku nastąpiła konfiskata majątku kościelnego, pozostawiając wiele budynków opuszczonych. Radykalnie zmienił się miejski krajobraz okolicy. Wcześniejsze klasztory jak Sant Joseph zostały zaadoptowane na targi żywnościowe jak słynna La Boqueria. W 1970 roku nastąpił upadek przemysłu, kryzys gospodarczy, wzrost bezrobocia, a następnie upadek dyktatury Francisco Franco w 1975 roku. Uruchomiono programy odnowy i ustanowiono „Model Barceloński” oparty na partycypacji społecznej. Był przygotowany Kompleksowy Plan Barcelony - lokalne projekty miejskie PERI dla wielu dzielnic (El Raval, Santa Caterina, La Ribera, La Barceloneta, La Mercè). PERI - Plan Especial de Reforma Integral to specjalne plany reform lokalnych. Projekt był zarządzany przez miasto Barcelona za pośrednictwem konsorcjum publiczno-prywatnego - Promoció de Ciutat Vella. Powstało 40 nowych obiektów użyteczności publicznej, w tym: domy kultury, biblioteki, żłobki, domy opieki, szkoły i domy seniora. 110 000 m² gruntów przekształconych w przestrzeń publiczną (61%), mieszkaniową (24%) i infrastrukturę (15%). Rewitalizacja zakładała: zakup terenów poprzemysłowych w Ciutat Vella 1988-98, budowę wysokiej jakości przestrzeni publicznych oraz koncentrację kultury, nauki, handlu i usług. W 1986 r. Powstał dodatkowy dokument, nazwany ARI - Obszar Integralnej Rehabilitacji (Area de rehabilitacio integrada). Znaczący wpływ na rozwój Barcelony miała też organizacja Letnich Igrzysk Olimpijskich w 1992 roku. Wiele z opuszczonych na początku XX wieku zabudowań klasztornych zostało dopiero w wyniku współczesnej rewitalizacji przystosowanych do nowej funkcji. Przykładami są kompleksy: MACBA (ryc. 3), CCCB, Arts Santa Mònica i Muzeum Morskie. El Raval jest popularnym obszarem turystycznym, który oferuje bogactwo różnorodnych atrakcji kulturalnych, a także szeroką gamę dostępnych hoteli i restauracji.

W 2015 roku El Raval miało największą liczbę mieszkańców we wszystkich dzielnicach Ciutat Vella i prawie połowę ludności na Starym Mieście: El Gothic 15,269 - 15,2%, La Barceloneta 15,036 - 15%, inni - 22,3% (Pla de Desenvolupament Econòmic de Ciutat Vella 2016-2021). El Raval miało jedną z najwyższych gęstości zaludnienia (941 mieszkańców na ha), El Gothic (454), Ciutat Vella (775). Nadal szacuje się, że prawie połowa mieszkańców dzielnicy to imigranci. Ludzie pochodzą głównie z: Pakistanu (22,6% według danych statystycznych 2015), Filipin, Maroka, Rumunii, Senegalu, Ghany, Nigerii, Chin, Europy Środkowo-Wschodniej. Okolica jest zróżnicowana i reprezentuje swoją tożsamość. Wiele bocznych - lokalnych ulic południowego El Raval codziennie ujawnia i generuje widoczne: patologie, biedę, degradację, smutek, beznadziejność i strach. Agnieszka Sarzyńska pisarka i mieszkanka El Raval tak opisuje dzielnicę: *Raval to nie Hiszpania, to nie Katalonia i nie Barcelona. To jest miasto w mieście. Jestem imigrantem mieszkającym wśród imigrantów. Moje sąsiedztwo to hybryda Afryki, Azji, Ameryki Południowej i Europy Środkowo-Wschodniej.* (Sarzyńska A., 2017, s.13) Mimo różnic kulturowych mieszkańcy działają razem. Analiza danych statystycznych dotyczących rozmieszczenia organizacji i stowarzyszeń non-profit w Ciutat Vella w roku 2015 wykazała, że najwyższy odsetek - 35,3% występuje w El Raval i El Gothic (30,5%), La Barceloneta (tylko 8,6%), Sant Pere, Santa Caterina, La Ribera (25,6%). Mieszkańcy są aktywni - stworzyli stowarzyszenie Tot Raval, w ramach którego na rzecz El Raval współpracują organizacje pozarządowe i przedsiębiorcy. Diane-Gabrielle Tremblay i Angelo Battaglia (2012) napisali: *El Raval skonsolidował swój wymiar klastrowy, a także terytorialną konfigurację centralności kulturowej, ale nadal buduje nową sieć i synergii klastrową opartą na rozwiniętej dzielnicy kulturowej, w której lokalni aktorzy odgrywają ważną rolę. Rolę we współpracy i współpracy w celu osiągnięcia zintegrowanej zmiany kulturowej. Synergia między lokalnymi interesariuszami a społecznością jest podstawowym czynnikiem dla rozwoju ewoluującej dzielnicy kulturalnej, a także dla wzmocnienia kreatywnych modeli rozwoju terytorialnego.* Brady Collins (specjalizujący się w sprawiedliwości przestrzennej i planowaniu kulturowym) z Departamentu Urbanistyki UCLA napisał, że *siła potencjału EL Raval tkwi w różnorodności, w której imigranci i niższe warstwy społeczne mają prawo do zabrania głosu i uczestnictwa, co skutkuje wspólnym działaniem tworzącym silną markę.* (Collins B.,

2016) Dzielnica jest popularnym obszarem turystycznym, który oferuje bogactwo atrakcji kulturalnych oraz szeroką gamę hoteli i restauracji.

Urok El Raval jest zupełnie inny niż pozostałych dzielnic - na północy znajdują się: życie akademickie, społeczność twórcza, miejsca magiczne i inspirujące, małe butiki, kawiarnie, ogródki piwne, przepiękne budowle zabytkowych klasztorów, średniowieczne dziedziczne sakralne zespoły zaadaptowane na biblioteki, miejsca kontemplacji, odnowione kwatralne pierzeje, wąskie romantyczne, kameralne uliczki i zaułki, które pozwalają zakochanym uciec od zgiełku miasta. Ta część EL Raval to obszar turystyczny i miejsce, które nie tylko jest mijane, ale także pozwala cieszyć się chwilą. Piękno południowej części EL Raval to prawdziwi ludzie i ich życie: rodziny z dziećmi, pracownicy fizyczni, imigranci, bezdomni, często starsi i chorzy, którzy są głównymi aktorami przestrzeni publicznej. Jesteśmy tylko turystą, ale także obserwatorem relacji między mieszkańcem a jego domem, pracą, szkołą i społeczeństwem. Średniowieczną część dzielnicy charakteryzują kościoły, mury, brama i stare doki, które odzwierciedlają dawną potęgę morską miasta i portowe dziedzictwo. Jesteśmy świadkami istnienia obszaru, na którym naturalne życie miejskie pozostaje niezmienione pomimo rewitalizacji. Maria Matos Silva napisała: *Dopiero niedawno ludzie zdali sobie sprawę, że turyści nie przyjeżdżają do Barcelony, aby odwiedzić jej muzea i sale koncertowe - które nie mają tradycji i kolekcji podobnych do innych odpowiedników w stolicach europejskich - ale dla przestrzeni publicznej miasta i środowiska.* (Matos Silva M., opiekun: Costa J.P., 2011)

4. ROZWÓJ EL RAVAL

El Raval - materialne i niematerialne dziedzictwo stało się podstawą rozwoju gospodarczego. Ta rewitalizacja opiera się na silnej tożsamości i partycypacji społecznej i to jest kluczem do sukcesu Barcelony. Proces odnowy był radykalny, intensywny i na szeroką skalę. Wielofunkcyjne obiekty powstały nie tylko w zaadaptowanych budynkach, ale również zdegradowana część tkanki miejskiej została rozebrana, aby zastąpić ją nową. Eksploatacja nie dotyczyła jednego czy dwóch budynków, miała charakter ogólnomiejski, a ingerencja wystąpiła w kilku wcześniej problematycznych strefach. El Raval przedstawia myśl J. Jacobs: *W dzielnicach muszą znajdować się przyległe budynki w różnym wieku i różnym stanie, w tym dostatecznie duża liczba starych budynków.* (Jacobs J., 1961, s.199) Historyczna i cenna architektura, opuszczona przez dziesięciolecia i popadająca w ruinę, została wykorzystana, ocalona od zniszczenia i zapomnienia. W ten sposób magiczne i duchowe miejsca święte tworzą scenę dla instalacji sztuki współczesnej i pożądanych kontemplacji lub medytacji. Doki portowe eksponują światu bogatą multimedialną wystawę dotyczącą wiedzy o morzu i potędze hiszpańskiego imperium epoki kolonialnej oraz kolekcję statków i jednostek pływających. Odwiedzając Muzeum Morskie, możemy sobie wyobrazić potęgę największego imperium w historii, zwanego *imperium, nad którym nigdy nie zachodzi słońce* (Encyklopedia Światowego Dziedzictwa, 2016). Zwrot ten był używany z różnymi odmianami do opisania pewnych globalnych imperiów, które były tak rozległe, że zawsze przynajmniej jedna część ich terytorium znajdowała się w świetle dziennym. Pierwotnie był używany dla Imperium Hiszpańskiego, głównie w XVI i XVII wieku. Walory przestrzenne El Raval to jeden z największych atutów dzielnicy.

Budowa nowych budynków kulturalnych na zdegradowanym obszarze była katalizatorem dobrych zmian. J. Jacobs napisała: *Nie jest łatwo pogodzić dużą gęstość i różnorodność zabudowy, ale warto spróbować.* (Jacobs J., 1961, s. 225) Pierwsze inwestycje traktowano jako zachęty dla kolejnych. W ten sposób powstały nie tylko funkcje kulturowe, ale także edukacja i szkolnictwo: trzy kampusy uniwersyteckie, Campus del Raval UB - Humanities Campus - University of Catalonia, Central University, Ramon Llull University, Liceu Conservatori, School of Classical and Maoist Medicine, Centrum Promocji Sztuki Dekoracyjnej, CIPFP Misericón de Valencia - kompleks edukacyjny, BaM - stowarzyszenie non-profit. M. Gyurkovich (2015) napisał: *W dzisiejszych czasach, gdy obowiązujący globalnie model przestrzenny nowoczesnego miasta wywodzi się z bogatej tradycji europejskiej struktury miejskiej, autentyczność zachowanego dziedzictwa naszego kontynentu może być istotnym atutem w globalnej konkurencji między metropoliami. (...) Wiele współczesnych hybrydowych projektów kulturowych powstaje w oparciu o struktury historyczne, element szerszych strategii miejskich, związanych z ochroną dziedzictwa i promocją miasta. (...) Cenne struktury historyczne i zespoły zlokalizowane w zróżnicowanej tkance miast europejskich czynią je*

wyjątkowymi, świadczą o historycznych przemianach, tworzą tożsamość miejsca. Kwestie dziedzictwa kulturowego, historii, zrównoważonego rozwoju i zmian przestrzennych dzielnicy El Raval zostały opisane w wielu publikacjach, m.in. (Roberts, D. 2019), (Aibar E. & Bijker W. 2017), (Bernis J. 2001), (Geography fieldwork.com 2019), (Mària M. & Salvadó N. 2017), (Scarnato A. 2014). Diane-Gabrielle Tremblay i Angelo Battaglia (2012) napisali: *El Raval zdaje się charakteryzować pojawienie się dzielnic kulturowych i kreatywnych, w których różni aktorzy odgrywają fundamentalną rolę w przekształcaniu dotkniętego depresją obszaru w nowy klaster kulturowy. Chociaż obserwujemy intensywną koncentrację klastrów w Raval, interesujące może być wyjaśnienie autentycznej roli aktorów na tym obszarze i rankingu powiązań klastra*. Niewątpliwie społeczność Ravala jest najważniejszym elementem tożsamości i głównym elementem pozytywnej zmiany. Mieszkańcy - użytkownicy przestrzeni ujawniają złożoność miejsc i ich relacji.

Dzięki nim przestrzeń miejskie tętnią życiem nie tylko w sezonie turystycznym i w godzinach otwarcia muzeum, ale także nocą, rano i zimą. Oferta usługowo-handlowa skierowana jest nie tylko do zamożnych konsumentów, ale także do niższej i średniej klasy. Przestrzeń publiczne przyciągają nie tylko turystów, ale także mieszkańców, osoby starsze, rodziny czy młodzież uprawiająca sport. Lokalny targ La Boqueria (ryc. 4) dostarcza turystom nie tylko produkty: słodczyce, orzechy, świeże owoce i warzywa, ale także regionalne surowce takie jak ryby, mięso, owoce morza, jajka, warzywa wymagające obróbki cieplnej. Rozwój dzielnicy obejmował odnowienie tradycyjnego handlu, który jest jedną z największych atrakcji turystycznych Barcelony. Po 1991 r. wprowadzono rynek regeneracji w nowym modelu rynku obejmujący: remonty, nowe usługi, takie jak dostawa do domu, WIFI, nowy wielostanowiskowy garaż, płatność kartą, aplikację na telefon komórkowy, promocję w mediach, wydarzenia. W 2005 roku miejsce otrzymało nagrodę *Great Public Market Award* jako jeden z najlepszych tradycyjnych rynków w Europie od *Project for Public Spaces (PPS* - organizacji non-profit zajmującej się planowaniem, projektowaniem i edukacją, której celem jest pomaganie ludziom w tworzeniu i utrzymywaniu przestrzeni publicznych, które budują silniejszą społeczność).

Ciutat Vella, do którego należy El Raval, jest przykładem zrównoważonego rozwoju, w którym gospodarka oparta na wiedzy jest ważnym atutem. W jednej z najnowszych publikacji wielu autorów na temat El Raval *How to Enhanced the Future of Urban Environments through Smart Sustainable Urban Infrastructures?* (Al-Saffar M., Bathsha A., Chang C. H ... 2019) opisano charakterystykę El Raval oraz możliwości wdrażania innowacyjnych rozwiązań, zaawansowanych technologii inteligentnych miast, w tym partycypacji społecznej. W zakresie zaawansowanych usług i przemysłu Stare Miasto cechuje niezwykła dynamika. W latach 2001-2010 Ciutat Vella odnotował 28,8% wzrost aktywności w tych sektorach, przekraczając średnią Barcelońską o 5,3%. (Bcn Creative Metropolis, Urban Knowledge and Innovation Report and Maps of Barcelona 2011) Katalonia po 2000 r. osiągnęła poziom PKB powyżej średniej UE i znacznie wyższy od średniej krajowej. Raporty ETOA, 2006: 11 (European Tourist Association) podkreślają, że nie jest możliwe wskazanie związku przyczynowo skutkowego między organizacją igrzysk olimpijskich a rozwojem sektora turystycznego. Wpływ ten wynika ogólnego rozwoju sektora turystycznego w Europie i naturalnego trendu, który wystąpiłby również bez organizacji Igrzysk Olimpijskich. Decydującym czynnikiem sukcesu jest konsekwentne, wieloletnie podejście strategiczne, w którym poszukuje się synergii między różnymi elementami. Obszar Ciutat Vella znajdował się również poza obiektami olimpijskimi. Sugeruje to, że najsilniejsze i dominujące znaczenie dla rozwoju gospodarczego El Raval miała konsekwentna polityka przestrzenna i projekty rewitalizacyjne.

Pau Serra del Pozo (2012) uważa, że imigranckie biznesy również przyczyniają się do rewitalizacji dzielnicy. Obserwuje analogię między liczbą mieszkańców spoza UE a liczbą usług świadczonych przez imigrantów na wybranym obszarze dzielnicy. *Etniczne biznesy w El Raval składają się jednak tylko ze sklepów i usług, które obsługują klientelę etniczną, np. rzeźników halal, kafejki internetowe i centra telefoniczne, restauracje orientalne, fryzjerów afro-latynoskich, ale także sklepy spożywcze, sklepy rzemieślnicze*. Pau Serra del Pozo zwraca uwagę na związek między charakterem usług a strukturą demograficzną. Dane statystyczne potwierdzają tę tezę - stopa bezrobocia długotrwałego dla wszystkich bezrobotnych w 2016 roku to El Raval (38,5%), EL Gothic (39,5%), La Barceloneta (45,4%), Ciutat Vella (40%) (Pla de Desenvolupament Econòmic de Ciutat Vella 2016-2021). Jest to komplementarne z przemyśleniami J. Jacobs na temat zależności między wiekiem

i stanem budynków a ich potencjałem. *Musi pozostać dobra mieszanka starych budynków. Staną się schronieniem dla cennych średnio-niskich i nierentownych działań.* (Jacobs J., 1961r.)

W wyniku rewitalizacji pojawiły się nowe usługi prywatne w sektorach turystyki, kultury i edukacji. Dało to nowe miejsca pracy, głównie w małych sektorach usług i handlu. Udział usług turystycznych w usługach ogółem w dzielnicy: El Raval (40,3%), EL Gothic (35,4%), La Barceloneta (12,0%). Jednym z największych był odsetek osób w wieku produkcyjnym 16-64 lata w populacji ogólnej Ciutat Vella (2015): El Raval (74,3%), EL Gothic (76,4%), La Barceloneta (71,1%). Roczne wahania bezrobocia w 2015 r.: El Raval (-11,7%), EL Gothic (13,9%), La Barceloneta (-8,5%), Ciutat Vella (-10,9%) (Pla de Desenvolupament Econòmic de Ciutat Vella 2016-2021). Wzrost dochodów dzielnicy, znaczenie jej autorytetu i możliwości inwestycyjnych. Niewielka liczba sklepów sieciowych, brak dużych supermarketów czy centrów handlowych chroni tradycyjny handel i małe firmy. J. Jacobs była całkowicie przekonana, że tradycyjna, zwarta i niewielka struktura urbanistyczna jest bardzo cenna: *skrzyżowania ulic i krótkie kwartały są cenne, ponieważ umożliwiają złożone interakcje. Podobnie jak mieszanka funkcji, gęstość sieci ulicznej skutecznie sprzyja różnorodności - sprawia, że sąsiedztwo dobrze funkcjonuje.* (Jacobs J., 1961r.)

Klasa średnia angażowała się w działania na rzecz dzielnicy i przeciwdziałała stygmatyzacji. Wzrósł popyt na usługi szkolnictwa wyższego i opieki zdrowotnej. Średnia długość życia w rejonie Ciutat Vella w 2013 roku była podobna do EL Raval (80,3) i EL Gothic (81,3), La Barceloneta (80,4), w Barcelonie 83,4. Wzrosły również ceny nieruchomości, co przyczyniło się do gentryfikacji. Skala tego procesu jest jednak znacznie mniejsza niż w innych dzielnicach, takich jak Barri Gothic i nie zagraża lokalnej tożsamości. Władze miasta, chcąc przeciwdziałać przesuwaniu się granic biedy społecznej, wprowadziły w drugiej połowie 2017 r. regulację czynszu. Omawiany powyżej przykład rewitalizacji El Raval w Barcelonie pokazuje, że *dzięki połączeniu działania publicznego i prywatnego, długofalowa strategia rozwoju i ochrony historycznej substancji miejskiej jest możliwa do osiągnięcia.* (Gyurkovich M., 2015) J. Jacobs doceniła również różnorodność miasta słowami: *Należy wyraźnie docenić ulice i dzielnice, których podstawowe funkcje są dobrze wymieszane i generują miejską różnorodność.* (Jacobs J., 1961r.)

5. PODSUMOWANIE

Obecnie El Raval to niewątpliwie jeden z najlepszych przykładów rewitalizacji w Europie. Dzielnica, poprzez wprowadzenie nowych przestrzeni publicznych, a także funkcje związane nie tylko z kulturą i nauką, ale także z pomocą społeczną, odzyskała miejskie życie. Odważne decyzje planistyczne dotyczące zmian w strukturze urbanistycznej zapewniają mieszkańcom bardziej higieniczne warunki życia i miejsce integracji społecznej. Obiekty kulturalne, takie jak MACBA i CCCB oraz uniwersytety, wprowadziły na ten obszar nowe standardy zachowania. Pojawili się nowi konsumenci, nastawieni na usługi i handel. Ochrona lokalnej struktury demograficznej i wciąż obecnej charakterystycznej dla El Raval społeczności wielokulturowej jest ważnym elementem tożsamości, który tworzy silny, zróżnicowany i ciekawy obraz dawnej dzielnicy portowej.

Rewitalizacja El Raval była skuteczna, jednocześnie zachowując dziedzictwo kulturowe i pozostawiając rdzennych mieszkańców. Głównym skutkiem tej odnowy był wyraźny wzrost gospodarczy, zachowanie wyrazistej tożsamości i stosunkowo niski poziom gentryfikacji. Kontrastem jest Barri Gothic, gdzie tożsamość społeczna zanika w obszarze ogródków restauracyjnych i usług turystycznych. Średniowieczna bazylika Santa Maria del Pi jest zwykle pusta w środku (poza mszami), podczas gdy wokół jest tłum. Proces rewitalizacji w El Raval był intensywny i na dużą skalę, więc efekt został osiągnięty. Decentralizacja zarządzania programem, zaangażowanie wielu stowarzyszeń i organizacji przyczyniło się do poprawy partycypacji społecznej i zdecydowanej efektywnej działalności. Aktywna społeczność i model barceloński oparty na uczestnictwie mieszkańców dały początek pomyślnemu procesowi odnowy. Rewitalizacja El Raval połączyła: odnowienie struktury miejskiej, wzrost gospodarczy i troskę o mieszkańców. Wszystko przy zachowaniu różnorodności społecznej i historycznej, dziedzictwa kulturowego, indywidualnego, niepowtarzalnego charakteru i piękna miasta.

Wniosek jest taki, że sukces odnowienia El Raval opierał się na analogii między potencjałem El Raval a teorią rewitalizacji J. Jacobs. Amerykańska urbanistka i architekt uważała, że faktyczna rewitalizacja biednej dzielnicy wymagała przywiązania do sąsiedztwa wystarczającej liczby ludzi, którzy chcieli tam pozostać nie tylko z powodów sentymentalnych, ale także z korzyści. (Jacobs J., 1961r.) Mieszkańcy El Raval są niezwykle przedsiębiorczy, prowadzą wiele sklepów i punktów usługowych, które są również kluczowe. Jakość usług edukacyjnych lub opieki zdrowotnej wzrosła, a wiele rodzin zdecydowało się nie wyprowadzać. Dochód rodziny dostępny w Ciutat Vella, według danych, wynosi około 80% średniego dochodu w Barcelonie - co można określić jako średni poziom. Władze okręgowe wprowadziły czynsze regulowane, aby zapobiec gentryfikacji. Roczny spadek populacji (2015) jest również jednym z najniższych El Raval (-1,76%), El Gothic (-4,03). W Ciutat Vella jest to (-2,01%). Środowiska akademickie chętnie wybierają dzielnicę, ponieważ znajdują się w bliskiej odległości od kampusów uniwersyteckich, bibliotek i barów. El Raval zachowuje swój charakter, jeśli zatrzyma mieszkańców. El Raval ma potencjał, by rzucić wyzwanie skutecznej rewitalizacji w wielopłaszczyznowym sensie. Decyduje o tym odpowiednia gęstość zaludnienia, duża liczba budynków historycznych przeplatanych z nowoczesnymi, atrakcyjne przestrzenie miejskie, małe kwartały, ulice na skalę ludzką, różne funkcje i szeroki wachlarz usług. Procesy w El Raval będą stanowiły element wyjściowy do dalszych rozważań nad możliwością implementacji skutecznych rozwiązań na gruncie rodzimym.

BIBLIOGRAPHY

- Aibar E. & Bijker W. (2017). Constructing a City: The Cerda Plan for the Extension of Barcelona. *Sociology of Power*, 29(1), 203-232.
- Al-Saffar M., Bathsha A., Chang C. H., Ge H., Huang X., Shi K., ... & Wang, R. (2019). How to Enhance the Future of Urban Environments Through Smart Sustainable Urban Infrastructures?. *DISEGNARECON*, 12(23), 14-1.
- Barcelona. *Architecture & Design* (2007), praca zbiorowa, daab, Cologne–London–New York
- Battaglia A., Tremblay D.G. (2012), El Raval and Mile End: A Comparative Study of Two Cultural Quarters between Urban Regeneration and Creative Clusters, *Journal of Geography and Geology*, Montréal, Canada.
- Bcn Creative Metropolis, *Urban Knowledge and Innovation Report and Maps of Barcelona 2011*
- Bernis J. (2001). Cultural Id Roberts, D. (2019). Barcelona's remarkable history of rebirth and transformation. Retrieved from <https://www.vox.com/energy-andenvironment/2019/4/8/18266760/barcelona-spain-urban-planninghistory>.
- Brooks, Arthur C and Roland J Kushner (2001), Cultural Districts and Urban Development, *International Journal of Arts Management* 3, no. 2: 4-15. JSTOR., Montréal, Canada.
- Buffery H., Caulfield C. (2012), *Barcelona. Visual Culture, Space and Power*, Cardiff: University of Wales.
- Burdzik T. (2012), *Przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji*, Wrocław.
- Collins B. (2016), *Ravelejar: The Art of Neighborhood Branding*, Carolina Planning Journal Board, North Carolina.
- Geographyfieldwork.com (2019). El Raval, Barcelona: Urban Regeneration. Retrieved from <https://geographyfieldwork.com/EIRaval.html>
- González S (2011) Bilbao and Barcelona 'in motion'. How urban regeneration 'models' travel and mutate in the global flows of policy tourism. *Urban Studies* 48(7): 1397–1418, Leeds, UK.
- Gyrkovich M. (2015), *Cultural Projects as A Part Of The Heritage Protection Strategies – Selected Case Studies*, *Czasopismo Techniczne*, Kraków.
- Gyrkovich, M. (2012), *Wybrane przykłady rewitalizacji obszarów zdegradowanych Barcelony*, *Czasopismo Techniczne. Architektura*, s. 247–260, Kraków.
- Ingrosso Ch. (2011), *Barcelona. Architecture, City and Society 1975–2015*, Skira, Milano.
- Jacobs J. (2002), *The death and life of great American cities*, by Random House, first published 1961r., NY.
- Jagodzińska, K. (2008), *Dzielnice kultury – miasta w mieście. Przypadek Europy Środkowej*, *Kultura i Polityka – Miasto* 4: 46-62., Kraków.
- Kula, Agnieszka. "MUZEUM SZTUKI WSPÓŁCZESNEJ–NOWY SĄSIAD W DZIELNICY EL RAVAL W BARCELONIE." *Muzealnictwo* 45 (2004), Poznań.

- Kula, Agnieszka. "Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej miasta: dzielnica El Raval w Barcelonie." *Przegląd Humanistyczny* 47.1 (376) (2003), Poznań.
- Mària M. & Salvadó N. (2017). Conservation of The Urban Heritage and Sustainability: Barcelona as a Paradigm. *Energy Procedia*, vol. 115, 29-40.
- Matos Silva M., tutor: Prof. Costa J.P., *El Modelo Barcelona De Espacio Público y Diseño Urbano: Public Space and Flood Management/ Dipòsits d'aigües pluvial*, Trabajo final para la obtención del grado de Master en Diseño Urbano: Arte, Ciudad, Sociedad, (2011, Barcelona).
- Piera Camp S., *Propuesta de actuaciones urbanísticas para El desarrollo sostenible en el Raval de Barcelona*, Barcelona.
- Plan Especial de Reforma Integral (1985).
- Plan of Old City Economic Development 2016-2021, <http://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2016/07/PDE-CiutatVella-2016-DC.pdf>
- Ramos J. (2014), *Barrio del Raval, más de 6.000 años de historia* (Barcelona), Barcelona <http://lugaresconhistoria.com/barrio-raval-barcelona>.
- Reports ETOA, 2006: 11 (European Tourist Association).
- Rius Ulldemolins J., *Culture and authenticity in urban regeneration processes: Place branding In central Barcelona*, Urban Studies, 2014, Barcelona.
- Roberts D. (2019). *Barcelona's remarkable history of rebirth and transformation*. Retrieved from <https://www.vox.com/energy-andenvironment/2019/4/8/18266760/barcelona-spain-urban-planninghistory>.
- Sarzyńska A. (2017) *Barszalona*, Wydawnictwo Literackie, s 13, Warszawa.
- Scarnato A. (2014). *The Creation of the New Rambla Del Raval in The Historic Centre of Barcelona*, 19942004. Retrieved from <https://www.academia.edu/7839679/>
- Serra del Pozo P., 2012, *The role of foreign-owned businesses in the revitalisation of historic centres in four Catalan towns*, McDonogh and Wong, p.22, Barcelona.
- World Heritage Encyclopedia™ (2016), licensed under CC BY-SA 3.0.

AUTHOR'S NOTE

Architect, urban planner, PhD in technical sciences, discipline of Architecture and Urban Planning <https://www.gik.pw.edu.pl/kgpinsp/katedra/pracownica-katedry/dr-inz.-arch.-ewa-jarecka-bidzinska>

O AUTORZE

Architekt, urbanista, doktor nauk technicznych w dyscyplinie Architektura i Urbanistyka. <https://www.gik.pw.edu.pl/kgpinsp/katedra/pracownicy-katedry/dr-inz.-arch.-ewa-jarecka-bidzinska>

Contact | Kontakt: ewa.bidzinska@pw.edu.pl